

ДАВНЯ СТЕЖКА

*Я в ніч пішов, чекають не став
І давню стежку відшукав,
Що йшла на пагорб, крізь поля,
І пам'ять тішилась моя:
Ось дерево, а ось стіна,
Мені знайома так вона,
І ці дахи, і ці сади,
Здається, знав я їх завжди.
Вже скоро тіні упадуть,
Як місяць свій продовжить путь,
Замана пагорб промине,
І сяйво явить потайне.
А стежка бігла догори,
До неба чи в тартарари,
Та не боявся я іти
Туди, у далеч, за хребти.
Я йшов вперед, і цілу ніч
Вогні зоріли зусебіч,
Минув я хату, й на стіні
Ряхтіли тіні неземні.
Я знав, тут був дороговказ
«Дві милі — Данвіч» і нараз
Ще вгору крок і вдалині
Відкриються шпилі чудні.*

Я в ніч пішов, чекать не став
І давню стежку відшукав,
І бачив я тепер згори
Долину смерті і жури,
І місяць злий зійшов серпом
Понад Замановим горбом,
Бур'ян і плющ він осявав
Руїн, яких я ще не знав.
Вогні мигтіли на воді,
Туман клубочився, й тоді
Думки кумедними здались,
Що ці краї я знав колись.
В усій цій сцені маячній
Той час минулий був не мій,
Ніколи не ходив я вниз
У мертву цю долину сліз.
Понад туманом в небесах
Був зоряний Чумацький Шлях.
Я в ніч пішов, чекать не став
І давню стежку відшукав.

ПАМ'ЯТЬ

У долині Ніс блідо світить проклятий старий місяць, прокладаючи собі шлях хирлявими рогами крізь смертоносне листя велетенських анчар. А в її глибинах, куди ніколи не сягає світло, рухаються форми, яких не повинно бачити жодне око. Обидва схили густо заросли: лихі виноградні лози й чагарники звиваються поміж каміння зруйнованих палаців, міцно обвиваючи поїджені часом колони та химерні моноліти й здіймаючи догори мармурову бруківку, вимощену тут руками тих, хто вже давно відійшов у непам'ять. В кронах гігантських дерев, які заповнили занедбані подвір'я, перестрибують з гілки на гілку невеликі мавпи, а з глибоких склепів, що повняються скарбами, виповзають отруйні змії й інші лускаті істоти, які не мають наймення.

Під вогкими ковдрами моху спочивають велетенські кам'яні брили, що відвалились від колись могутніх стін. Їхні будівничі звели їх на віки вічні, і вони й досі шляхетно несуть свою службу, адже під ними знайшла собі домівку сіра жаба.

Дном долини звивається річка Тина, води якої замулилися й заросли водоростями. Вона народжується з таємних джерел і зникає у надрах землі в темних печерах,

тому навіть Демон Долини не відає, чому її води багрянні, ані куди вони плинуть.

Дух, що приходить із місячним сяйвом, мовив до Демона Долини: «Я старий і все забуваю. Розкажи мені про діяння, подобу і ймення тих, хто звів ці будови з каменю». А Демон йому відповів: «Я — Пам'ять, й великі мої знання про справи минулих днів, але я також старий. Ці істоти були мов води річки Тини, їх несила збагнути. Не згадаю їхні діяння, бо тривали вони всього мить. Що ж до подоби, то неясно пригадую, що були вони подібні до тих крихітних мавпочок, он там у деревах. Однак чітко пам'ятаю їхнє наймення, оскільки воно римувалося з іменем річки. Цих істот минулого звали Людина».

Відтак Дух знову полинув до блідого рогатого місяця, а Демон зосереджено вдивлявся у маленьких мавпочок, що бавилися в кроні дерева на занедбаному дворі.

ДАГОН

Я пишу ці рядки в шаленому нервовому напруженні, бо вже цього вечора мене не стане. Ані гроша, ані наркотику — єдиного, що полегшує мені життя; я не можу більше терпіти ці муки, а тому викинуся з вікна горіща на занедбану вулицю. Моя залежність від морфіну ще не означає слабкості чи звиродніння. Прочитавши ці поспіхом написані рядки, Ви, можливо, здогадаєтеся, хоча й не зможете цілком усвідомити, чому ж мені так потрібні забуття або смерть.

Саме в одній із найбільш відкритих і забутих людьми частин неозорого Тихого океану вантажний пакетбот, на якому я перебував як представник власника вантажу, був захоплений німецьким крейсером. Світова війна тоді тільки розпочалася, і морські сили німців ще не встигли деградувати до властивого їм пізніше жалюгідного рівня, тож наше судно стало цілком законною здобиччю. Проте до всіх членів екіпажу поставилися, як до морських військовополонених: цілком справедливо й гречно. Ставлення нападників насправді виявилось настільки по-блажливим, що по п'яти днях полону я спромігся втекти сам-один у маленькому човні з запасом води й провізії на тривалий час.

Коли я, нарешті вільний, опинився у відкритому морі, то зовсім не уявляв, де перебуваю. Не знаючись на навігації, я міг лише за сонцем і зорями невиразно здогадуватися, що плаваю десь на південь від екватора. Про географічну довготу я не знав нічогосінько, а в поле зору не потрапляв жоден острів чи узбережжя. Погода стояла погожа, й протягом незліченних днів я безцільно дрейфував під спекотним сонцем, сподіваючись на те, що повз мене пройде якесь судно або що човен прижене мене хвилю до населеного острова. Проте день за днем не траплялося ані судна, ані клаптика суші, і я вже почав впадати у відчай від непорушної неозорої блакиті довкола.

Зміна трапилася, допоки я спав. Не можу описати все докладно, бо я поринув у безперервну дрімоту, хоч сон мій і був неспокійним та сповненим видінь. Коли я врешті прокинувся, то виявив, що загруз у якомусь липкому багні пекельного чорного кольору, яке монотонно простягалось аж до горизонту, а мій човен, також скутий болотом, лежав трохи далі від мене.

Хтось може припустити, що першим моїм відчуттям мав би бути подив, викликаний такою дивовижною й неочікуваною зміною пейзажу, але насправді я відчув не так подив, як жах, позаяк у повітрі та в гнилому болоті було щось настільки зловісне, що я затрусився всім тілом. Довкола валялися рештки протухлої риби й інші менш зрозумілі предмети, що витикалися з огидного болота по всій нескінченній рівнині. Мабуть, мені не варто навіть сподіватися описати словами те невимовне відчуття потворності, яке здатні зродити цілковита тиша та мертвий безкрай простір. Скільки я не прислухався і не вглядався — навкруги була лишень безмежна неозорість чорної твані; однак саме ця цілковита тиша й однорідність пейзажу наповнювали мою душу гнітючим страхом.

Сонце палало в небі, яке здавалося мені майже чорним у своїй немилосердній безхмарності й наче віддзеркалювало чорноту болота під моїми ногами. Підповзаючи до свого зануреного у багно човна, я подумав, що для мого становища може бути тільки одне пояснення. Внаслідок якогось не баченого раніше гігантського вулканічного виверження частина дна океану вийшла на поверхню, оголивши ділянки, що незліченні мільйони років ховалися під велетенською товщею води. Новоутворений суходіл під моїми ногами простягався так далеко, що, як я не напружував слух, не було чутно ні найменшого океанського шуму. Не було видно й птахів, які б харчувалися мертвими морськими створіннями.

Поринувши у невеселі роздуми, я кілька годин просидів у човні, який лежав на боці й давав хоч якийсь захист від сонця, що рухалося небом. З плином часу ґрунт поволі підсихав, і мені здалося, що незабаром він стане більш-менш придатним, аби рушити в мандри. Тієї ночі я мало спав, а вранці зібрав у торбину запас їжі й води та приготувався до подорожі в пошуках зниклого океану й можливого порятунку.

На третій ранок ґрунт підсох настільки, що по ньому вже можна було легко ступати. Сморід риби зводив з розуму, однак я мав важливіші проблеми, аніж перейматися таким незначним злом, а тому відважно рушив до невідомої мети. Увесь день я неухильно прямував на захід, орієнтуючись на віддалений пагорб, що слугував найвищою точкою у цій неозорій пустелі. Увечері я ліг перепочити, а наступного ранку знову попростував у напрямку узвишшя, яке, здавалося, майже не наблизилося, відколи я побачив його вперше. Під вечір четвертого дня я дістався підніжжя пагорба, що виявився значно більшим, аніж видавався здалеку; перед узвишшям простягалася

долина, тож воно було істотно вищим, аніж можна було припустити. Надто зморений, щоб піднятися на вершину, я заснув у тіні пагорба.

Не відаю, чому мої сни тієї ночі були такими нестямними, але ще до того, як блідий і рогатий місяць освітив рівнину на сході, я прокинувся, вкритий холодним потом, і вирішив більше не спати. Я просто не зміг би знову витримати отих сновидінь. У сьйві місяця я усвідомив усю недолугість свого рішення мандрувати в денний час. Подорож уночі, коли безжальне сонце ховалося за горизонтом, забрала б у мене значно менше сили; і справді, тепер я відчув себе спроможним здійснити підйом, який увечері видавався неможливим. Прихопивши торбину, я рушив схилом до вершини пагорба.

Я вже казав, що незворушна монотонність довколишньої рівнини викликала в мене невиразний жах, та ще більше я вжахнувся, коли дістався до вершини пагорба й зазирнув з іншого його боку у глибоке урвище чи каньйон — місяць все ще не піднявся достатньо високо, щоб пролити хоч трохи світла на його темні глибини. Я відчув себе на краю світу, вдивляючись із вершини у дикий хаос нескінченної ночі. У відчуття жаху, яке мене охопило, впліталися плутані спогади про Мілтонів¹ «Втрачений рай» і страхітливую подорож Сатани крізь незвідані царства темряви.

Коли місяць піднявся трохи вище, я побачив, що схили долини спадали не так прямовисно, як мені здавалося. Виступи та відроги скелі давали змогу легко зійти до низу, а далі, кількома сотнями футів нижче, схил ставав

1 *Джон Мілтон* (англ. *John Milton*; 1608–1674) — англійський поет, прозаїк та політичний діяч, відомий насамперед як автор епічної поеми «Втрачений рай» (англ. *Paradise Lost*).

значно пологішим. Підштовхнутий незрозумілим імпульсом, я не без труднощів спустився донизу й зупинився на пологому схилі, вдивляючись у стікські глибини, й досі не торкнуті променем світла.

Раптом мою увагу привернув чималий, дивовижної форми предмет на протилежному боці провалля, що стрімко височів на віддалі близько ста ярдів від мене; той предмет білясто вилискував у промінні місяця, який здіймався все вище. Незабаром я переконався, що то була лише велетенська кам'яна брила, однак з її обрисів та розташування одразу збагнув, що витесала її не Природа. Придивившись пильніше, я сповнився дивними відчуттями, які не під силу передати словами, адже попри гігантські розміри каменя та його розташування на дні провалля, яке спочивало в океанських глибинах, відколи народився світ, я вже не мав сумніву, що дивовижна брила перед моїми очима — це обточений моноліт, над яким попрацювали вручну і який, імовірно, був об'єктом поклоніння живих і мислячих істот.

Збентежений і наляканий, але не без дрібки захопливої допитливості науковця чи археолога, я уважніше обстежив усе довкола. Місяць, що тепер завис у зеніті, заливав усе химерним яскравим світлом, увиразнюючи круті вершини гір, які обступили провалля, і я виявив, що на його дні простягається якесь широке водоймище, зникаючи у темені в обох напрямках; його води лопотіли за якусь децицію від моїх ніг, що впиралися у край схилу. З іншого боку провалля невеликі хвилі омивали підніжжя велетенського моноліту, на поверхні якого я розгледів написи та грубо витесані скульптури. Написи було зроблено невідомими мені ієрогліфічними письменами, не схожими на жодні з тих, які мені доводилося колись бачити в книгах — вони склалися здебільшого

зі стилізованих водяних символів, як-от риби, мурени, восьминоги, ракоподібні, молюски, кити тощо. Кілька символів позначало, вочевидь, незнаних сучасній людині океанських істот, рештки яких я, однак, бачив на рівнині, утвореній підйомом океанського дна.

Але найбільше мене вразили вирізьблені на камені образи. Цілком видимі завдяки своїм величезним розмірам — навіть попри водойму, яка нас розділяла, — там проступали барельєфи, тематиці яких міг би позаздрити й Гюстав Доре². Гадаю, вони зображали людей — принаймні певний різновид людей; ті істоти то хлюпалися, наче риби, у водах океанського гроту, то поклонялися перед якимось схожим на моноліт вівтарем, що також, здається, був схований під товщею води. Не наважуся розповісти докладно про їхні обличчя й форми, бо зомліваю від самого спогаду про побачене. Гротескні фігури, яких не змогли б собі уявити навіть По чи Балвер³, загалом моторошно нагадували людей, попри перетинки на руках та ногах, приголомшливо огидні товсті й відвислі губи, осклянілі випуклі очі та інші риси, про які неприємно навіть згадувати. Цікаво, що фігури були непропорційно великими, як порівняти з іншими об'єктами; так, на одному з барельєфів істота вбивала кита, за розміром ледь більшого від себе. Я вже казав, що зауважив

2 Поль Гюстав Доре (фр. *Paul Gustave Doré*; 1832–1883) — французький живописець, ілюстратор, гравер та скульптор, відомий як автор 180 гравюр *London: A Pilgrimage* (1872), світ яких нагадує світ нічних жахів.

3 Едвард Балвер-Літтон (англ. *Edward Bulwer-Lytton*; 1803–1873) — англійський письменник, драматург та політик, відомий зокрема як автор науково-фантастичного роману «Вріл: могутність прийдешньої раси» (1871), в якому підземна раса вичікує на своє повернення на поверхню землі.

їхні незвичні розміри та гротескність, але водночас вирішив, що то були лише божки якогось примітивного племені рибалок чи мореплавців — племені, останній нащадок якого помер за цілі епохи до народження першого неандертальця або ж Пілтдаунської людини⁴. Вражений цим неочікуваним видовищем, яке постало з такої сивої давнини, що її годі уявити навіть найсміливішим антропологам, я стояв, поринувши у роздуми, а тим часом місяць кидав вигадливі відблиски на мовчазну водойму, що розляглася переді мною.

Аж раптом я побачив «оте». Злегка збуривши воду, воно виринуло на поверхню з темних глибин. Величезна, бридка, схожа на Поліфема⁵ істота кинулася, мов дивовижне чудовисько з нічних кошмарів, до моноліту, обхопила його гігантськими лускатими кінцівками, а відтак схилила голову й прогарчала якісь чіткі ритмічні звуки. Гадаю, саме тоді я збожеволів.

Вкрай невиразно пам'ятаю, як несамовито видерся на скелю й потім очманіло мчав назад до викинутого на мілину човна. Здається, я гучно співав, а коли вже не мав сили співати, заходився нестримним реготом. Мені пригадується сильна буря, що почалася, коли я вже дістався човна; так чи інакше, я чув гуркіт грому й інші звуки, що їх Природа породжує тільки у стані шаленства й люті.

4 «Пілтдаунська людина» (англ. *Piltdown Man*, лат. *Eoanthropus dawsoni*) — одна з найвідоміших археологічних містифікацій ХХ століття. Кісткові фрагменти, «виявлені» у 1912 році в графському кар'єрі Пілтдауна (Східний Сассекс, Англія), були представлені як скам'янілі рештки раніше не відомої стародавньої людини — «відсутньої ланки» еволюції. У 1953 році встановили, що це череп сучасної людини, який хтось навмисно з'єднав із трохи підпиляною нижньою щелепою орангутана.

5 Поліфем (грец. *Πολύφημος*) — за давньогрецьким епосом один із циклопів, син Посейдона та німфи Тооси.

Повернувшись зі світу тіней, я дізнався, що перебуваю в лікарні у Сан-Франциско; мене допровадив туди капітан американського судна, яке й підбрало мій човен у відкритому океані. У лихоманці я багато говорив, але на мої слова не звертали жодної уваги. Про підйом ділянки дна десь посеред Тихого океану моїм рятівникам чути не доводилось, а я не хотів наполягати на тому, у що вони, як я був переконаний, ніколи б не повірили. Пізніше я відшукав відомого етнолога й понадокучав йому запитаннями на тему стародавньої легенди філістимлян про Дагона — рибоподібного бога; але, переконавшись у безнадійній традиційності поглядів ученого, припинив будь-які розпитування.

Ночами, особливо коли місяць блідий і рогатий, мені й далі ввижається та істота. Я спробував морфін, але наркотик приносив лише тимчасове полегшення, й відтоді я став його безнадійним рабом. Тож тепер я маю намір покінчити з усім цим, оскільки вже склав повний звіт про побачене, який повідомить людям правду або ж просто наразиться на їхні зневажливі кпини. Я часто запитую себе, чи не могло все це бути лиш витвором уяви — спричиненим лихоманкою видивом, яке постало переді мною, коли я лежав у човні під палючим сонцем після втечі з німецького полону. І кожного разу, коли я ставлю собі це питання, у відповідь в моїй уяві завжди зринає неймовірно виразне страхітливе видіння. Я не можу без тремтіння згадувати океан і тих безіменних істот, що саме цієї миті повзають і звиваються його тванистим дном, вклоняючись давнім кам'яним ідолам та вирізьблюючи свої потворні подоби на граніті просяканих водою пам'ятників. Я мрію про день, коли вони вийдуть із глибин, щоб своїми смердючими пазуристими лапами затягти в бурхливу безодню рештки миршавого, виснаженого

війною людства; про день, коли земля зникне під водою, а темне дно океану здійметься посеред пекла, що охопить увесь світ.

Кінець уже близько. Я чую гуркіт за дверима, наче об них б'ється якась величезна слизька істота. Вона не застане мене. Боже, *ці кінцівки!* До вікна! До вікна!

